

Szalai Attila

Útilapu a rendszernek

A következő részlet Szalai Attila most bemutatott *Lengyel földön. Emlékek, naplók, 1976–1990* című munkájából származik. Intézetünk külsős munkatársa a naplójegyzetek írásakor Lengyelországban élt, onnan követte a szülő- és választott hazájában zajló eseményeket. 1989 legfontosabb pillanatait részben Magyar-, részben Lengyelországban élte át. A most következő naplójegyzetek a Nagy Imre-újrateremtés átélt tapasztalatáról –amelyen a Szolidaritás lapja, a *Gazeta Wyborcza* tudósítójaként volt jelen –, Kádár János haláláról és október 23-a magyarországi megünnepléséről szólnak. A szövegek varázsát a mélyen megélt események kellős közepén lejegyzett gondolatok időtállósága adja. A kötet a Magyar Napló és a Waclaw Felczak Alapítvány kiadásában jelent meg 2018-ban, a munkát a szerző a RETÖRKI-vel kötött szerződése keretében készítette.

*A szerző politológus, újságíró,
a RETÖRKI külsős munkatársa*

1989. JÚNIUS 13., VARSÓ

Én [...] indulok Pestre. **Nagy Imre és társai újrateremtésén** ott kell lennem. Nemcsak lelkiismereti okokból, hanem azért is, mert Kamiński haverom¹ felkért, hogy tudósítsam az eseményről a *Wyborczát*.²

¹ Wojciech Kamiński (1954): Id 14. lj.

² *Gazeta Wyborcza (Választási Újság)*: Az 1989. június 4-ei félig szabad választás előtt a Szolidaritás Állampolgári Bizottsága által létrehozott országos napilap. Az eredetileg *Gazeta Wyborcza Solidarność (Szolidaritás Választási Újság)* néven létrejött lap eredetileg csak a választások lezárultáig működött volna. Az Adam Minchnik szerkesztésében megje-

1989. JÚNIUS 15., BUDAPEST

Épp anyámnál jegyzeteltem a holnapi nagy napra készülődve, amikor Korolovszky András barátom³ telefonált, hogy tüntetők gyülekeznek a szovjet nagykövetség előtt, ha érdekel, siessek oda. A helyszín a Bajza utca és a Benczúr utca sarkán levő lakásától csak egy köpésre van a Népköztársaság úton, szemben a MÚOSZ-székházzal. Azt mondja, ő ott lesz mindjárt, és – biztos, ami *zicher* – az ablakon át, mintegy páholyból szemléli, mi lesz, találkozunk ott.

Pattanok, mint a nikkelbolha, fél órán belül már dugom is ki a fejemet a kismetrő Bajza utcai állomásának feljárójából.

Mint kiderült, András látott a MÚOSZ kávézójának ablakából, integetett is, de engem azonnal lekötött a látvány, nem vettem észre. Nem voltak valami sokan, talán két-háromszáz ember, a táblákról kiderült, hogy fideszesek, a Nagymaros Kör⁴ meg a Republikánus

lent lap az évek során Lengyelország legnagyobb példányszámú napilapja lett, fokozatosan megszilárdult baloldali, liberális beállítottsága.

³ Korolovszky András (1946–2002): grafikus, keramikus művész, szerkesztő. 1977 és 1989 között a *Magyar Hírlap* szerkesztője, karikaturistája volt. A rendszerváltás után a *Pesti Hírlap*nál, az Új Magyarországnál és a *Magyar Nemzet*nél dolgozott.

⁴ Valószínűleg a Nagymaros Bizottságról van szó. A szervezet 1988 júliusában jött létre, és a környe-

PÁKH TIBOR (1924)

„Százötven. Közel százötven elektrosokk-kezelést kapott Pákh Tibor a börtönben, különböző orvosoktól, éber állapotban, fájdalmat, áramot ájulásig. Politikai fogolyként, azért mert nem engedett az igazságból, nem engedett ötvenhatból, éhség-sztrájkolt, lázadt, beszélt, szembesített, leleplezte a kommunista diktatúrák aljasságát, szánalmasságát. Túlélte. Sokan nem éltek túl.

Pákh Tibor közel száz éves, de még mindig kristálytisztán beszél. Egyedül él egy otthonban, saját lakásában, de magányosan. Nevét nem viszi tovább senki, imádott felesége akkor szülte meg gyermeküket, amikor őt letartóztatták, kegyetlenül bántak vele az orvosok, nyomkodták, préselték az asszony hasát, az újszülött csak néhány napot élt. Amikor 1971-ben Pákh Tibor kiszabadult, hitvese már túl idős volt a gyermekáldáshoz. Nem próbálkoztak többé. Már ahhoz is végtelen szeretet és szerelem kellett, hogy az asszony ne hagyja el, ügyvédek és állambiztonságiak, a rezsim különféle csatornalényei zaklatták, hogy végre váljon el. Nem tette. Nagyon sokan engedtek a zsarolásnak.

A lakás egyik falán polcok állnak, rajtuk babák ülnek, rengeteg baba, Pákh Tibor felesége gyűjtötte őket, néhány éve elhunyt, az idős jogász természetesen meghagyta emlékül a gyűjteményt. Párás volt a tekintete, amikor az interjú közben a babákra nézett és róla beszélt, alig várja, hogy találkozzanak odaát. Mélyen vallásos ember, tudja, hogy így lesz.”

Mező Gábor: Milyen az az ország, ahol most is ellenforradalomnak lehet nevezni ötvenhatot? Pesti Srácok, 2019.02.25.

Kör⁵ hívei merészkedtek ide meghúzgálni a jegesmedve bajszát. A követelések, a jelszavak a szovjet csapatok kivonását, a Varsói Szerződésből való kilépésünket célozták. Régi szép skandalást hallottam: „Ruszkik haza!” Nézegettem körül, jön-e már a rohamrendőrség. De nem jött. Csak a sisakrádiójukba magyarázó motoros zsaruk meg zavart képű gyalogrendőrök vették körül laza láncban a tüntetőket. Semmi igazoltatás vagy agresszió. Rengeteg kamera, forgatócsoport, sajtófotósok hada.

Ismerős arcokat kutatok, de sikertelenül. Most érzem, mennyire le vagyok maradva a hazai eseményekről. Neveket ugyan ismerek, de alig van meg hozzájuk az arc. Egyszer csak lengyel szót hallok.

zetvédelemmel foglalkozó szervezeteket kívánta tömöríteni. Elsődleges célja a bős–nagyvarosi vízlépcső építésének leállítása volt.

⁵ 1988 áprilisában megalakult, elsősorban magánlakásokban és éttermekben rendszeresen összegyűlő társaság alkotta vitafórum. A rövid életű szervezet tagságának egy része később a Magyar Október Pártban talált politikai otthonra.

Odakapom a fejemet. Egy csoport fiatal srác és lány, amennyire hallom, angolul és oroszul, kifejező gesztikulálással komázik magyar ifjakkal. Pillanatok alatt velük vagyok a sűrűjében. A lengyelek a még mindig nem legalizált Független Diákszövetség (NZS) képviselőjében⁶ érkeztek, kapcsolatteremtés céljából a magyar ellenzéki szervezetekkel, no meg persze a holnapi ünnepekre.

Alig kezdenék barátkozni velük egy cirill betűs, „go home” feliratú transzparens közelében, amikor látom, egy disztintívált öregúr kapja kezébe az egyik hordozható hangosító mikrofonját. **Pákh Tibi bácsi** az, aki 1980 májusában kijött Lengyelországba, hogy Podkowa Leśnában csatlakozzon a Szent Kristóf-templomban

⁶ Független Diákszövetség (*Niezależne Zrzeszenie Studentów*): 1980 szeptemberében alakult, 1981 februárjában bejegyzett, a felsőoktatás hallgatóinak szabad és független egyesülete. A hadiállapot idején működését betiltották. A szervezet 1988 májusában született újjá, 1989 szeptemberében jegyezték be újra a bíróságon.

NAGY IMRE ÉS TÁRSAI ÚJRATEMETÉSE, 1989. JÚNIUS 16.

„Az építész ifj. Rajk László, az SZDSZ akkori politikusa által tervezett – monumentálisában is egyszerű – ravatalnál díszőrségek váltották egymást, végezetül a kormány tagjai. [...] A várakozás perceiben két '56-os elítélt, ismert színművész, Darvas Iván és Mensáros László sorolták a megtorlás áldozatainak felettébb hosszú névsorát. [...]

Délben megkondult a harang, és az ekkor már mintegy negyedmillió tömeg elénekelte a Himnuszt. Eztán a hangszórókból Nagy Imre hangját lehetett hallani, 1956. október 30-i beszédének örökké időszerű részletét. [...]

A mintegy este hat óráig tartó méltóságteljes gyászszertertást – beleértve a délelőtti Hősök téri búcsúztatást is – ezúttal már egyenes adásban közvetítette a Magyar Televízió. Az eseménnyel egyértelművé vált a Kádár-rendszer közeli bukása.”

Tüntetések könyve. Negyedszázad 56 tüntetése Magyarországon. Szerk. Katona András, Kiszelly Zoltán, Salamon Konrád, Simon János, Zachar Péter Krisztián. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2014, 73–75.

éhségstrájkoló ellenzékiekhez.⁷ A kommunistákkal szemben egész életében gyémántvágó keménységgel kitartó csodaembermosttöbbekköztarrólbeszél, hogy Magyarország tragikus eladósodása is szovjet praktikák következménye. Míg fordítom a szöveget a lengyeleknek, elröhögöm magam: mellettem ugyanis elsétál egy fickó, kezében levágott tetejű műanyag vizeskanna, amiből jókora zöld levelű növény kandikál ki, s a kannán felirat: „útilapu”. A ruszki persze. Ugyancsak természetes útilapuvall integet valaki egy „A vendégszeretetünknek is van határa” feliratú transzparens alatt. A

⁷ Pákh Tibor (1924): Részt vett az 1956-os forradalomban, a Kossuth téri sortűzben megsebesült. 1960-ban a forradalomról szóló, angol nyelven fogalmazott írásai és az elhunyt fiatalok listájának összeállítása miatt a katonai bíróság 15 év börtönbüntetésre ítélte. A börtönben többször éhségstrájkot folytatott, a börtönkórházban elektrosokkal és gyógyszeres kezeléssel próbálták annak abbahagyására kényszeríteni. 1971-ben elmebetegnek nyilvánították, szabadlábra helyezték, de rendőri felügyelet alatt tartották. 1980-tól komoly kapcsolatokkal rendelkezett a lengyel ellenzékkal, 1981-ben lengyelországi útját megakadályozandó elvették útlevelét. A magyar ellenzék egyik legkiemelkedőbb személyisége volt. A '80-as években újra kényszergyógykezelést alkalmaztak vele szemben, a határon magával hozott könyveit elkobozták, bevonták az útlevelét. A rendszerváltás után Podkowa Leśna díszpolgárának választották.

lengyelek kérdezik, mit jelképez a növény. Fogalmam sincs, hogy van lengyelül az útilapu, egy lány kisegít, biológushallgató, mondja, hogy „babka zwyczajna”. De ettől sem jutottunk előbbre, mivel az „útilaput kötnék valakinek a talpára” idióma semmilyen lengyel megfelelője nem jut eszembe, így más nem marad, mint lefordítanom szó szerint, magyarázva, hogy népi kifejezés arra, hogy valakit, aki kellemetlen társaságot jelent, elhajtunk a fenébe. Csakhogy ez itt most nem alkalmas idő filológiai eszmefuttatásokra, a hosszadalmas magyarázat nem köti le őket, mindegyikük társalog valakivel, egyedül a biológus leányzó veszi a fáradságot, hogy megköszönje a felhomályosítást, mielőtt elsodródok tőlük.

Végül bemegyek Andráshoz a MŰOSZ-ba. „Ha elvisznek – vigyorg a barátom –, legalább tudtam volna szólni anyádnak.” Csóválja a fejét: nem kellett volna pont ezt, pont ma és pont itt. Elég zűr *ezeknek*, ami holnap lesz. Apa, győzködöm, látod, hogy nem mernek már lecsapni! Próbálta volna csak meg valaki ugyanezt akár csak egy évvel ezelőtt is!

Késő este otthon hallgatom a rádiót. Nem tudom, a magyarok összebeszéltek-e a varsóiakkal, de ma Varsóban próbált ugyancsak mintegy kétszáz tüntető végigvonulni a városon hasonló, a rusz-

kik kivonulását követelő jelszavakkal, táblákkal. Ezt a Szolidaritás radikális ága, a kerekasztalt is elutasító Harcoló Szolidaritás (SW)⁸ és a még betiltás alatt álló Lengyel Szocialista Párt (PPS)⁹ szervezte. A rendőrség útjukat állta, mire elrepült feléjük néhány benzines palack. A hírekben nem szólnak személyi sérülésről, de őrizetbe vételről sem.

Letéveszem a tollat, mert van mire felkészülnöm: összeraktam mindent, kazettás zsebmagnót, fotótáskát, '56-os karszalagot, sajtós igazolványt. Anyám még egy félliteres műanyag flaskát is rám tukmált, mondván, hogy az előrejelzések szerint holnap meleg lesz, és jól jön majd, ha a tömegben megszomjazom.

1989. JÚNIUS 18., BUDAPEST

A Hősök terén egykettőre kiderült, hogy kutyagumit sem ér a sajtós igazolványom. Illetve pusztán annyit, hogy felkerülhettem a tudósítók tribünjére. Én meg naivan azt hittem, szabadon mozoghatok majd mindenfelé azzal a nyakbavalóval. A magnómmal persze így is mindent felvehettem, ami elhangzott, a teleobjektívemmel pedig elég jól behoztam jó néhány jelenetet, de döntenem kellett: vagy a sajtós dobogó, vagy a tömegben kőringyálás.

Embertenger a horizontig. Órákon át hallgattuk az ötvenhatos áldozatok névsorát, majd a beszédeket. Anyám vize nagyon

⁸ Harcoló Szolidaritás (*Solidarność Walcząca*): A hadiállapot kihirdetése és a Szolidaritás Szakszervezet betiltása után, 1982 elején alakult földalatti, radikálisan antikommunista szervezet. A Kornel Morawiecki által alapított mozgalom konspiratív módon épült fel: földalatti újságokat bocsátott ki, sztrájkot szervezett, de a kommunista titkosszolgálatba is megpróbált beépülni. Az elinduló kerekasztal-tárgyalásokat erőteljesen bírálta, és az első „részben szabad” választások bojkottjára hívott fel.

⁹ Lengyel Szocialista Párt (*Polska Partia Socjalistyczna*): 1892-ben, párizsi lengyel emigránsok által alapított baloldali párt. 1948-ban a kommunisták nyomására létrejött a pártegyesítés, így önálló erőként megszűnt, betagozódva a Lengyel Egyesült Munkáspártba (LEMP). 1987-ben alakult újjá Jan Józef Lipski vezetésével, ám a rendszerváltás után nem tudott komoly erővé válni.

jól jött, égette a fejünket a nap. Visszavisszatérően azon morfondíroztam, vajon Kádárnak van-e tévéje, s nézi-e, mi történik. Azt pletykálják, hogy a Kútvölgyiben fekszik, megment, ott kezelik. Nem ver az Isten bottal!¹⁰ Ha megment, nagy kár. Megérdemelné, hogy tiszta fejjel üsse meg a guta azt, aki Haynaunál is nagyobb hóhér volt. S ami az ünnepségen kifejezetten zavart: derék MSZMP-s apparatcsikok is álltak díszőrséget a kivégzettek koporsóinál.¹¹ Elképzeltem, hogy hosszú évtizedekig uralkodik az NSZDP, eljut a gulyásnácizmusig, és a párt alkonyának késői árnyai, az elkövetett borzalmak örökösei helyes kis horogkeresztes jelvényekkel a hajtókájukon megadják a végtisztességet a nemzetiszocializmus minden áldozatának...

Orbán Viktor beszédeig bírtam ki a dobogón, aztán leléceltem onnan, hogy megmérítkezem az emberek között, „kis színészeket” gyűjtve. Mivel nem sikerült „belső” szervezői-rendezői körökbe jutnom, Kiss Gy. Csaba sem tudta ezt elintézni, képtelenség volt részt vennem más programokon, szégyenszemre a 301-es parcellába sem mentem ki.¹² Forgalmkorlátozások szerte a városban, saját kocsival reménytelen lett volna a mozgás, tömegközlekedéssel pedig végképp lemaradtam volna mindenről. Michnik,¹³ akit mindvégig

¹⁰ Kádár Jánost 1989 júniusában már valóban a Kútvölgyi kórházban kezelték.

¹¹ A díszőrségben az MSZMP-s politikusok közül Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke, Németh Miklós miniszterelnök, Pozsgay Imre államminiszter és Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes állt.

¹² A budapesti Hősök terén Orbán Viktor mellett Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimányi Tibor és Király Béla mondott beszédet. A 301-es parcellában Molnár Miklós újságíró, Gyenes Antal, Harmati Béla evangélikus püspök, Méray Tibor, Kopácsi Sándor, Lőcsei Pál újságíró, Forgách Ferenc és Fónay Jenő búcsúzott az áldozatoktól.

¹³ Adam Michnik (1946): Lengyel történész, esszéista, politikai újságíró, a *Gazeta Wyborcza* alapító főszerkesztője. 1968 óta volt a lengyel ellenállás fontos szereplője: a Munkásvédelmi Bizottság (KOR) alapítója, a Repülő Egyetem ötletgazdája, a Szolidaritás tanácsadója volt. 1968 és 1969, 1981 és 1984, illetve 1985 és 1986 között börtönbüntetését töltötte. A '80-as években Magyarországról elsősorban a demokratikus ellenzék tagjaival – így Kis Jánossal,

láttam a sajtós emelvényről, egy csomó SZDSZ-es figurával tartott egész idő alatt. Már lent voltam, tülekedtem fotózni, le akartam kapni, amikor leteszi a virágjait, ami sikerült is. Észrevett és intett, szolt: ők még mennek ide meg oda, de aztán Kis Jánoséknál találkozunk.

Az SZDSZ ügyvivőjénél annyian gyűltek össze, hogy szinte meg se lehetett mozdulni. Kiharcoltam, hogy leülhessek a konyhában, gyorsan meg akartam írni a tudósítást. Három flekket mondott Wojtek,¹⁴ nem volt könnyű beleférni. Úgy egy óra alatt meglettem vele, s kértem,

Konrád Györggyel, Haraszti Miklóssal, Tamás Gáspár Miklóssal és Rajk Lászlóval – tartott kapcsolatot. 1989 és 1991 között parlamenti képviselő volt. A *Gazeta Wyborczą*t Lech Wałęsa kérésére alapította, ám az 1990-es elnökválasztáson Wałęsával szemben az akkori miniszterelnök Tadeusz Mazowieckit támogatta. A lap irányítása alatt Lengyelország legbefolyásosabb és legnagyobb példányszámú napilapja lett.

¹⁴ Wojciech Kamiński (1954): A Varsói Tudományegyetemen filozófia szakot végzett. Első munkahelye 1977-ben Budapesten a lengyel nyelven, Bába Mihály szerkesztésében megjelenő *Przeгляд Węgierski (Magyar Szemle)* című folyóirat szerkesztősége volt. (Felesége Bába Mihály egyik lánya, Gabriella lett.) 1978-tól Krajowa Agencja Wydawnicza (Országos Kiadó Vállalat) népszerű-tudományos osztályán dolgozott szerkesztőként. 1980-81-ben a Szolidaritás Kiadó Vállalat (Agencja „Solidarności”), 1982-től az egész hadiállapot alatt hivatalosan a *Murator* építészeti szaklap szerkesztőségi titkára volt, miközben a „második nyilvánosság”, vagyis földalatti kiadványok terjesztését szervezte és szerkesztőségeikben tevékenykedett, olyan nagyobb példányszámú szamizdat lapoknál, mint az *NTO* vagy a Szolidaritás legfontosabb hetilapja, a *Tygodnik Mazowsze (Mazóviai Hét)*. 1989-ben, amikor a kerekasztal-tárgyalások nyomán létrejöhetett az első legális, nem kommunista napilap, a *Gazeta Wyborcza (Választási Újság)*, a külpolitikai rovat vezetője, majd a szerkesztőség titkára lett. Ezt követően a lap kiadóvállalata, az Agora Rt. vezérigazgató-helyetteseként többek között olyan befektetésekért felelt, mint az Rt. székházának és a napilap saját nyomdájának kivitelezése. A lapot kiadó – és ekkorra már több rádió- és tv-csatornát, valamint különféle kiadványok egész sorát működtető – mammutcég 2004-ben Agora Holding Kft nevet felvéve szerkezetileg átalakult, az új struktúrában vezérigazgatóvá nevezték ki, és ő kapta az igazgatótanács elnöki posztját is.

hadd hívjam fel Varsót, ahonnan majd visszahívnak, hogy leadjam az anyagot. Kész szerencse, hogy a *Wyborcza* külpolitika rovatában működött a szerkesztőség egyetlen faxa, amelynek vonalán beszélni is lehetett, mert a lap másik három vonalát képtelenség volt felhívni, folyton foglalt volt. Kamiński felvette magnóra, amit nyomtam, azzal, hogy majd arról írja le a szöveget egy gépirónó.

A meló kész, mehettem társasági életet élni. Michnik, aki eddig az egyik szobában négyszemközt beszélgetett Kis Jánossal, ugyancsak előkerült. Hangosan mérgelődött éppen, Orbán beszédén háborgott, hogy mi a fenének kellett hazazavarnia az oroszokat, ez szerinte fölösleges provokáció volt: „Ku-ku-kurwa – harsogta dadogva, lengyelül –, to b-b-była przesada!” („Bassza meg, ez azért túlzás volt!”)

Több minden miatt nem értettem, mi baja. Hová lett a nagy radikalizmusa? Mi ütött belé? S egyébként is, Orbán, feljegyeztem szó szerint, egyáltalán nem zavarta haza a ruszkikat. Pontosan azt mondta: „Ha nem tévesztjük szem elől ’56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről.” Próbáltam is erre felhívni a figyelmét. Leintett: ez tulajdonképpen ugyanaz! Vitatkoztam volna még vele, de hát nem voltam én olyan „fontos elvtárs” ott, úghyog visszavonultam.

Szombaton reggel, megbeszélésünkhöz híven hívtam Tar Karcsit Varsóban.¹⁵ Ő minden reggel azzal kezdi a napot, hogy újságokat vásárol. Nem tagadom, szerettem volna learatni a babéromat a tudósításomért. S akkor jött a jeges zuhany:

¹⁵ Tar Károly (1945): Tolmács, fordító, Varsóban él, feleségéhez költözött ki. A *Lengyelország* című, több nyelvi mutációban, így magyarul is megjelenő, a lengyel Interpress által kiadott havilap Engelmayer Ákos (a rendszerváltás utáni első varsói magyar nagykövet) által vezetett szerkesztőségében dolgozott olvasószerkesztő-korrektorként a kiadvány fennállásáig. 1982-től a lap megszűnt, innentől fogva az Interpress sokszorosító üzemében kapott állást.

A lengyel Független Diákszövetség (NZS) képviselői az újratemetésen, 1989. június 16.
 Forrás: Fortepan, képszám: 77268 / TM adományozó.

Karez sajnálkozva közölte, hogy tőlem egyetlen szó sincs a lapban, a temetésről maga Michnik jegyzi a lap anyagát...

Mi a túró folyik itt?!

Késő délután értem el Wojteket. Azt mondta, már be volt tördelve a szövegem, amikor péntek este Michnik telefonált, hogy bármit írtam, oké, de nem az megy, hanem az ő anyaga, amit mindjárt átfaxol. Ugye megérted, hümmögött zavartan Kamiński, mégiscsak ő a főszerkesztő, meg politikus is végső soron, világszerte ismert ember. De, köszörülte a torkát, ne aggódj, attól még kifizetjük a melódat. Na, kösz! Itt volt egy történelmi esemény, amiről írva nevet szerezhettem volna, s most ennek lóttak. A jó édes nénikéjét Adamnak, látta, hogy dolgozom, s azt is, hogy Kis Jánoséktól adtam le telefonon a cuccot, hát akkor és ott nem tudott szólni, hogy ne darizzak hiába?!

Korolovszky Andris vigasztalt szombat este némi vörösborok mellett. A jó

újságírónak rinocéroszbőr van a pofáján, mondta, sok mindennek le kell pattannia róla. „Ha szegény apám élne, mesélhetne neked erről – tette hozzá. – Hiszen tudod, volt a Cserépfalvi lektora, dolgozott a népi írók lapjánál, a *Szabad Szónál*, ő volt az MTI első londoni tudósítója, s hiába volt jó a munka, hol itt tették félre, hol ott, végül a tévében landolt, de mindig feljött, újra meg újra. Emlékszel, ő kezdeményezte az olyan műsorokat, mint a *Fórum*, a *Kerekasztal*, a *Panoráma*...¹⁶ Ismered. Van fogalmad róla, mit össze kellett alakoskodnia, hogy hasznos munkát végezhessen?”

Nos, igen, értem, ismertem Lajos bácsit, Isten nyugosztalja. Oké. Csakhogy az a helyzet, hogy Michniket is ismerem. És nem ilyenek ismertem meg. [...]

¹⁶ Korolovszky Lajos (1915–1977): Újságíró, szerkesztő. 1937-től volt a Cserépfalvi Kiadó lektora. 1945 után a *Szabad Szónak* külpolitikai rovatvezetője volt. 1968-tól volt a Magyar Televízió rovatvezetője.

1989. JÚNIUS 21., VARSÓ

[...] A „Kárpátok Génusza” által uralt Románia hörög Nagy Imre és társainak temetése kapcsán, egy prágai KB-tag pedig ellenforradalmi irányzatok felbukkanásaként értékeli azt,¹⁷ Kína és Albánia is nyávog. A mai lengyel sajtó ezeket ismertetve párhuzamosan közli Horn Gyula magyar külügyminiszter rádiónyilatkozatának lényegi részét, amelyben visszautasítja a vádakát. A LEMP hetilapja, a *Polityka* Jerzy Robert Nowak¹⁸ helyszíni beszámolóját közli a budapesti eseményről. (Hol a fenében volt, nem láttam őt a sajtópódiumon.) Méltatja Pozsgay szerepét 1956 átértékelésében, s kiemeli: a Hősök terén Albánia, Kína, a KNDK, az NDK és Románia kivételével valamennyi Budapesten akkreditált diplomáciai testület képviselője jelen volt. Ugyanakkor aggódva jegyzi meg, hogy míg az MSZMP-ben a reformszárny tört előre, a magyar társadalom jelentős hányada hallgatagon, mintegy apatikusan szemléli az átalakulási folyamatokat.

Nowak megfigyelését sajnos csak alátámasztani tudom. Nálunk szinte mindent az értelmiség „zsiroz le” (hm, „hivatalos forradalmárok”?). Nagyítóval sem találni olyan tömegmozgalomnak még a csíráit sem, mint amilyen a Szolidaritás. 1956-ra hivatkoznak sokan, noha annak, ami most folyik, az égadta világon semmi köze sincsen az egykori Magyar Októberhez,

¹⁷ Jan Fojtík (1928): Újságíró. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja, a CSKP Politikai Főiskolájának rektora a Szlovák Tanácsköztársaság hetvenedik évfordulóján tartott ünnepségen tette e kijelentéseket.

¹⁸ Jerzy Robert Nowak (1940): Történész, publicista, diplomata. 1972 és 1974 között a Lengyelország budapesti nagykövetségén szolgált másodtitkárként, külszolgálat idején élesen bírálta a magyar kultúrpolitikát, idő előtt hazarendelték. Magyar kapcsolatai eltávolodtak tőle, amikor 1982-ben a *Rzeczpospolita* című lengyel kormánylapban méltatta a kádári konszolidáció eredményeit. A rendszerváltás után a katolikus, karakteresen jobboldali Radio Maryja és a Trwam tv-állomás meghatározó szereplője volt. Egy tanulmány levéltári dokumentumokra hivatkozva a lengyel állambiztonság munkatársaként tüntette fel.

amikor az egész világ ösztönösen tudta, mi a dolga. Hát igen, akkor még alig egy évtizedre voltunk a háború végétől, az emberek javának a gerince egy másik világban nőtt. Aztán jött a kádári megtorlás, agy mosás hipóval, „aki nincs ellenünk, az velünk van”, meg a kaparj kurta, neked is lesz, megszakadhatsz akárhány állásban, de a pofádat befogod!

Számomra úgy tűnik, az istenadta nép tojik holmi demokráciára, szabadságjogokra, valójában semmi másra nem vár, csak a gazdasági helyzet megváltozására, más szóval, a saját helyzetének javulására. Arra fog szavazni, aki ezt ígéri neki. Legyen kenyér és cirkusz. És ha nem történik meg egykettőre, másnap már anyázni fogja a hatalmat gyakorlókat, bárkik legyenek is azok. Az én drága honfitársaimnak hiába állna ki fennkölt pedagógiával egy vezető politikus, hogyszongya, Kennedy módra, ne azt kérdezd most, mit adhat neked az ország, hanem azt, hogy te mit adhatsz neki!

Ezt a valódi '56-os hozzáállást hatékonyan kiradírozta Kádár elvtárs rendszere. Reménykedem, de egyúttal sötét aggodalmaim is vannak. A világnak e szerencsétlen táján, ahova évtizedekre oda-kenődött a kommunizmus rohasztani a lelkeket, egyik napról a másikra csak úgy lehetne megszerettetni a demokráciát és piacgazdaságot, ha a Nyugat egy újabb Marshall-tervvel állna elő. És elő is állhatna, ha volna lelkiismerete. Ám aligha van neki. Pénztárgépe azonban van dögi-vel. Nyilván azokon is van „törlés” gomb, lehetséges lenullázni egy-egy számlát. Megérdemelnénk, hogy legalább nulláról indulhassunk újra. Már ennyi is hatalmas segítség lenne.

1989. JÚLIUS 7., VARSÓ

Meghalt Kádár. Előbb-utóbb mindenki megkapja a magáét az Úrtól. Kádárnak mennie kell – írta Kis János a *Beszélő* 1987. februári számában.¹⁹ Persze a szerző

¹⁹ Utalás a *Beszélő* 1987/2. különszámára, amelyben a demokratikus ellenzék *Társadalmi Szerződés* című programja megjelent. Kis János *Válságban*

KÁDÁR JÁNOS TEMETÉSE, 1989. JÚLIUS 14.

Szokták mondani, hogy az »Élet a legnagyobb rendező«. Kádár János még megérhette annak a Nagy Imrének az újratemetését, akinek a vére jelentős mértékben az ő kezéhez tapadt. Az eseményt már megrendült egészségi és mentális állapota miatt nem igazán tudta feldolgozni magában, s július 6-án meg is halt. E napon mentette fel a Legfelsőbb Bíróság Nagy Imrét és mártírtársait az elítélésüket 1958-ban megalapozó hamis vádak alól. Állítólag az ítélethirdetés hallgatósága kezében az esemény idején »köröztették« a kis cédulát, amelyen ez állt: »meghalt Kádár János«. A két nagy ellenfél itt is »találkozott«. [...]

Kádár koporsóját a temetés előtti napon ravatalozták fel a Duna-parton levő MSZMP székház aulájában, a híres-hírhedt »Fehér Házban«, melyben ma az országgyűlési képviselők irodái vannak. [...]

A ravatal előtt tisztelegni akaró több tízezres tömeg hosszú sora a Kossuth térig ért és részben azt is megtöltötte, órákon át várakozva a tűző napon arra, hogy kegyeletét leróhassa. Csak éjfél felé szűnt meg az áradat, de reggel hét után újra sok búcsúzni kívánó jelent meg. A július 14-ei gyászszertartást a Magyar Televízió élőben közvetítette. [...] A munkatársak nevében a főtítkári poszton utód Grósz Károly búcsúztatta. Délután négy órakor indult a gyászmenet az akkor még Mező Imre úti (ma Fiumei út) vagy más néven Kerepesi temető Munkásmozgalmi Pantheonjához, ahol egyes becslések szerint mintegy százezer ember gyűlt össze. [...] A temetőben Nyers Rezső, az MSZMP elnöke – ezen a poszton ő váltotta Kádár Jánost –, Straub F. Brunó, az Elnöki Tanács elnöke (ez az akkori államfői testület volt) és Kolláth Pál, a Ganz Danubius Angyalföldi Hajógyár lakatos csoportvezetője búcsúztatta. [...]

A diktatúrába kényszerített társadalom belső ellentéteit jól mutatta, hogy ifj. Rajk László – ekkor az SZDSZ politikusa – a temetés napján tett közzé egy nyilatkozatot, miszerint el kívánja vitetni szülei hamvait a Munkásmozgalmi Pantheonból. Nyilvánvalóan azért, mert Kádár Jánost is ide temették, akinek ugyanis belügyminiszterként jelentős szerepe volt az SZDSZ-es politikus édesapja, Rajk László és társai 1949-es elítélésében, kivégzésében. A Kerepesi temető nem bizonyulhatott Kádár János végső nyughelyének, hiszen 2007 májusában máig ismeretlen tettesek meggyalázták sírját, elvitték csontjai egy részét, sőt még az utóbb meghalt felesége hamvait tartalmazó urnát is."

Tüntetések könyve i. m. 2014, 76–78.

vélhetően nem ennyire radikális menésre gondolt, de most az „Öreg”, ahogy elvtársai érzelmesen becézték, megkapta a behívót a másvilágra. S a Mindenható nagy dramaturg. Meg kellett, hogy érje Nagy Imre és társainak újratemetését. Kíváncsi volnék, nézte-e a televíziós közvetítést, és értett-e valamit belőle. [...]

Az összes mai lengyel lap első oldalas híre lett belőle. Kommentár szinte nincs,

cselekedni című bevezetőjében szerepelt az idézett kitétel.

kivéve a *Gazeta Wyborczą*, amely feltalálja a spanyolviaszt: azt írja, hogy ma Kádár Jánost Magyarországon hivatalosan is felelőssé teszik az 1956-os eseményekért, majd az azt követő megtorlásért. A lap szerint a mostani magyar politikai nyitás elképzelhetetlen lett volna 1956 tisztázása és Kádár visszavonulása nélkül. Ez az egyfelől, aztán jön a másfelől: a *GW* elismeri, hogy Kádárnak a hatvanas évek végétől sikerült Magyarországról a legnyitottabb, a leginkább reformszellemű ország képét festeni a keleti blokkban. Érdemének nevezi azt is, hogy 1968-ban

DRÁGA BARÁTAINK!

Szívélyes üdvözlötünket küldjük ünnepek napján. 1848 évfordulója nemcsak nektek drága: azt is jelképezi, hogy törekvéseink - a szabadság, a demokrácia, a függetlenség - közösek.

Ma, mindkét ország társadalmában érezhető állampolgári és nemzeti megélnkülés korában, különös jelentőséget nyer ez a jelkép.

A magyar forradalom azt mutatja, hogy az az út, amely elvezet a célhoz, a nemzetek szolidaritásának az útja, különösen Közép-Kelet Európában. Eppen ezért alapítottuk meg ez év február 18-án a

Lengyel-Magyar Szolidaritás nevű szervezetet.

És ezért is követeljük együtt veletek a demokráciát, a szabadságot,

Az emberi jogok tiszteletben tartását. Mélyen hisszük, hogy közös törekvéseinkkel eljutunk célunkhoz.

Varsó-Wrocław 1989. március 14.
Wojciech Maziarski - Varsó
Andrzej Szczeńniak - Wrocław

A Lengyel-Magyar Szolidaritás üdvözlője az 1989. március 15-én ünneplő magyaroknak, 1989. március 14. A februárban alakult csoport tagjai lengyel és magyar ellenzékiek voltak, lengyel részről többek között Adam Michnik és Jacek Kuroń, magyar részről elsősorban az SZDSZ-hez kötődő értelmiségiek (Kószeg Ferenc, Fényi Tibor, Konrád György, Mécs Imre, Göncz Árpád) csatlakoztak hozzá.

Forrás: Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.5.2.1.1.1. MDF Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága (Joó Rudolf), 17. doboz, 48. ő. e.

az új gazdasági mechanizmus bevezetésének kezdeményezője volt Magyarországon.

A „legvidámabb barakk”, a „gulyáskommunizmus” áráról, a rendszer fenntartására felvett irgalmatlan kölcsönökről már nem szól a kommentár. Ezeket, ha a Nyugat nem engedi el, hamarosan vissza kell fizetni. Ugyan miből? Akárki kerül is kormányra, kénytelen lesz megszorításokkal élni, és akkor már kódolja is magá-

nak a bukást. A magyarok megszokták a viszonylagos jólétet, és lesznek annyira hülyék, hogy a rosszabbodó életkörülményeket az újak nyakába varrják. Van egy rossz érzésem: Kádár árnyéka még sokáig rajtunk lesz.

1989. NOVEMBER 3., VARSÓ

Tele voltak a lengyel lapok a Magyar Köztársaság kikiáltásával, s azzal, hogy most első alkalommal lehetett megemlékezni hivatalosan és szabadon az 1956. október 23-án kitört népfelkelésről. A kommentárok némi irigységgel történelmi jelentőségű eseménynek tartják, hogy az eddigi sztálini modell helyett az új alkotmány, a választási törvény és a pártokról szóló törvény elfogadásával Magyarország valóban a politikai pluralizmust elfogadó, a parlamenti demokrácia talaján álló ország lett. A *Trybuna Ludu*, a LEMP lapja²⁰ nem állja meg, hogy az alkalmat kihasználva ne menesse mennyibe a komcsi tesóit: cikke szerint a rendkívül gyors magyar átalakulási folyamat a tavaly májusi pártértekezlettel kezdődött,²¹ és abban végig kiemelkedő szerepet játszott az MSZMP, amely, mint kiemeli, néhány nappal ezelőtt „önmaga is teljesen megújult, állampártból nyugati típusú demokratikus szocialista párttá alakult át”.

Hát persze! Én meg tegnap még néger voltam, és mára kifehéredtem, mint a hó. Csak épp esőre ne menjek, mert menten leolvad rólam a fehér festék... [...]

²⁰ *Trybuna Ludu*: A Lengyel Egyesült Munkáspárt központi bizottságának napilapja. Első száma – két baloldali lap összeolvasztásából – 1948. december 16-án jelent meg. A LEMP megszűnésével, 1990. január 28-án pedig utoljára. Másnap *Trybuna* néven indult újra a posztkommunista erőket támogató lap, amely 2013 óta *Dziennik Trybuna* néven jelenik meg.

²¹ Az 1988. májusi pártértekezleten mondatták le Kádár Jánost a pártfőtitkári címről, utódja Grósz Károly lett. Kádár a Politikai Bizottságba se került be, pártelnöknek választották. A kommunista rendszer korábbi évtizedeinek számos meghatározó politikusa – így Aczél György, Gáspár Sándor vagy Lázár György – nem került be a PB-be, a reformerek közül Pozsgay Imre, Nyers Rezső és Németh Miklós viszont igen.